

Adjektiva

Charakteristika, klasifikace

Stupňování (gradace)

Adjektivum = skutečný ukazatel rodu:

stálý host x tvrdá kost

hodný zeť x bílá zed'

mladý předseda x mladá žena

Rodové rozdíly v sg.: velký – velká – velké

v pl.: velcí – velké – velká

(nespis. velký; velcí – velké)

s./ch. veliki – velike – velika; slovin. veliki – velike – velika, velika – veliki

sloven. velkí – velké; pol. wielcy – wielkie; r. большие, bulh./m. големи

Deklinační typy ide.

- jmenná (vokalická/konsonantická, tvrdá/měkká)
- zájmenná (tvrdá/měkká, tzn. o- a io-kmenová, a- a ia-kmenová)
(praslovanská, balto-slovanská)
- složená (část jmenná + zájmenná)

nov-ъ, nov-o

nov-a

novъ+jь>novy-jь nova+ja

bezъ nov-a

nov-y

nova+jego

novy+ję ne: +jeję

kъ nov-u

D.,L. nov-ě

novu+jemu

D.,L. nově+ji ne: +jeji

o nov-ě

A. novϙ

nově+jemь

A. novϙ+jϙ

sъ nov-omь

I. nov-ojϙ

nov(-~~o~~-mь)+ji-mь

> nov-ъ-jimь > novyjimь

I f. novoję+jejϙ > novojϙ

Charakteristika, typy

- **Jakostní** (nový, dobrý, pěší)
- **Relační** (vč. přivlastňovacích): jarní, východní, čokoládový, domácí, horský, ... „matčin“, „otcův“: č. otcova, otcovu, o otcově, pl. N. otcovi – jiné tvary složené Maryjinъ, Josifovъ, Pilalašť, Petrovъ, gospodъnъ... **NESTUPŇOVATELNOST**
smysl: ideálnější, neoptimálnější, nejaktuálnější, primárnější, nejtrendovější, ...???
- **Tvary jmené**: zdráv, mlád, laskav, zvědav, (po)vinen, vědom, vesel
leden, březen, květen, červen..., Česko, Polsko, Slovensko, ... z čista jasna, z blízka/zblízka, z daleka/zdaleka
pol. zdrów, wesół, rad, gotów, ciekaw, winien, wart)
jihoslovanské: mlad, nov, svež, plav, veseo, голям
- **u-kmeny**: po staru, znovu, pol. za młodu, r. близу, внизу
- **i-kmeny**: isprъnъ, različъ, iio-kmen – božъjъ < bogijъ < bogiios
- **Deklinace**: jmenná a složená; tvrdá a měkká
pozitivní a komparativní (mladý,-á,-é; pl. mladí, -é, -á x **mladší**)

Mluvnické kategorie

- **Pád** (~~vokativ~~); synkretismus!, s. padu v pl. bez/o dobrých
- **Číslo**: sg., duál, pl.
- **Rod**: výrazný synkretismus m.=n. v sg., plurál m.=f.=n.
- **Stupeň**: positivus, comparativus, superlativus;
supletivismus (dobrý x lepší), hláskové alternace (sušší, snazší)
- „**Člen**“, určitost
- **Fonologie**: kontrakce, palatalizace, vokalizace napjatých jerů:
ad. palatalizacija: daleкъ – o dalecě, pl. daleci, v dalecěchъ
suchъ – v susě, pl. susi
dragъ – o dražě, pl. drazi

nov-ъ=rabъ, **nov-o**=lěto

novos

bezъ **nov-a** (pěša)

kъ **nov-u** (pěšu)

novъ/nova, novo

o **nov-ě** (pěši)

sъ **nov-omъ** (pěšemъ)

novi = rabi, **nova** = lěta,

bezъ **novъ** (pěšъ)

kъ **novomъ** (pěšemъ)

o **nověchъ** (pěšichъ)

sъ **novy** (pěši)

nov-a=žena

nov-y (pěšę)

nov-ě (pěši)

novo

nově (pěši)

nov-ojо (pěšejо)

novy = ženy

novъ (pěšъ)

novamъ

novachъ

novami

pěšъ=mоžъ, **pěše**=poіe, **pěša**=duša

poisios > pěchj-ъ > pěš-ъ > pěšъ

pěši =mоži, **pěša** =poіa, **pěšę** =dušę

duál: (2) **nova/pěša** (m.)

nově/pěši (f., n.)

bezъ/o **novu/pěšu**

kъ/sъ **novoma/pěšema**

nov-**ъ**-jъ > **novujъ** новии, č. nový; pěš-**ь**-jъ > **pěšijъ** > č. pěší

nov-**o**-je ново-ю > č. nové; pěš-**e**-je > stč. pěšie

bezъ nov-**a**-jego новаего > nového

kъ nov-**u**-jemu новоуему > novému/nouemu

o nov-**ě**-jеть новѣемь > novém

sъ nov-**o**ť-jimъ > nov**ъ**imъ > novujimъ > novým

no+vo-ť-ji-ť

nova-ja > nová; pěša-ja

bezъ novy-**ję** (ne jeję!, haplologie) > č. nové ↓ (dnes také D a L)

kъ nov**ě**-ji > č. nové (z G)

nov**o**-j**o** > stč. novú > novou

o nov**ě**-ji > č. nové (z G)

sъ nov**o**j**o**-(je)**j**o**** > **novoj**o**** > stč. novú > novou

nov-i-ji **nov-y-ję** **nov-a-ja**

rab-i+ji žen-y+ję lět-a+ja

bezъ **nov-y-jichъ** < novъjichъ (rabъ, ženъ, lětъ)

kъ (m., n.) **nov-y-jimъ** < novъjimъ < novomъ-jimъ
(f.) novъjimъ < novamъ-jimъ

o (m., n.) **nov-y-jichъ** < nověchъ-(=ъ)-jichъ
(f.) novachъ-(=ъ)-jichъ

sъ **nov-y-jimi** < novyjimi
(f.) novami-(=ъ)-jimi

pěšiji > pěší, **pěšeje** > pěšé (´é > ie > í) > pěší, **pěšaja** > pěšá (´á > í) > pěší

stč. pěšá/pěšie, pěšie, pěší, pěšú, o pěší, s pěšú > nč. po změnách ie>í, ´u>í
jednotně **pěší**

Kontrakce

- Ve staroslověně se respektují koncovky dvou a tříslabičné.
- Ve staroslověně se čtyřslabičné koncovky stahují; první dvě slabiky (koncovka jmenného tvaru) se mění na ь/ѣ, který je před jotou (= napjatý jer).
- V č. kontrahují již dvouslabičné koncovky. O kvalitě dlouhé samohlásky rozhoduje samohláska PO jotě.

UVEĎTE DO ... VE TVARU JMENNÉM
I SLOŽENÉM

marъ	D, L sq.	D pl.
dragъ	L, I sq.	N pl.
mlada	D, A sq.	G pl.
suchъ	L sq.	N pl., G pl.
sucha	D sq.	N pl.
glupo	L sq.	N pl. N du.
dalekъ	G, L sq.	N pl.
pěsa	G, D sq.	N pl.
novъ	N, G pl.	N, G, D du.
pěšъ	N, A pl.	

Složená deklinace - shrnutí

- **Z čeho?** Část jmenná + zájmeno jь, ja, je.
- **Kdy?** V balto-slovanském období.
- **Proč?** Kategorie určitosti.
- Obě části se skloňují.
- Měkká deklinace zájmena jь, ja, je způsobuje, že tvary jsou vždy měkké. O tvrdosti/měkkosti deklinace rozhoduje jer před jotou.
- V paradigmatu ženského rodu se připojuje pouze druhá slabika haplogických tvarů.
- Použití jmenných a složených tvarů je (nověji) vázáno na syntaktickou funkci: Bud' zdráv. Ona je zdráva. x K lékaři přišel ~~zdráv~~ muž.

Gradace, stupňování, komparace

- pouze od jakostních
- slovtvorba (slovtvorný formant)?
tvarosloví (flexe)?
- pravidelná/nepravidelná (supletivní)
sufixálně-prefixální
syntetická/analytická
- (a)tematická **-ios>jь>ь** nebo **-ē-ios>/ajь** ... **pouze io-kmeny**
č. -ší, pol. -szy č. -e-jší, pol. -e-jszy
- tvary jmenné a složené
- mluvnické kategorie: rod, číslo, pád, určitost, STUPEŇ
- supletivismus, alternace (jotace, palatalizace)

chud-ъ: m. chud-jь > **chuždь** (možь)

ХОУЖДЬ

chuždьši (x duš**a**) **chužde** (poíe)

ХОУЖДЬШИ

ХОУЖДЕ

nov-ъ: nov-ē-jь > **novějь**

НОВѢИ

novějьši

НОВѢИШИ

nověje

НОВѢЄ/Ю

krěp(ъk)-ъ: krěpъk-ē-jь > **krěpъčajь**

krěp-jь > **krěpíь**

КРѢПЪЧАИ

КРѢПЛЬ

krěpъčajьši

krěpíьši

КРѢПЪЧАИШИ

КРѢПЛЬШИ

krěpъчаје

krěpíe

КРѢПЪЧАЮ

КРѢПЛЕ

- dobr-ъ boŕь, boŕьši, boŕe
lučijь, lučьši, luče
račijь, račьši, rače
- mal-ъ тьнији, тьньši, тьне
- zьl-ъ gorijь, goŕьši, goŕe

- нов по-нов, най-нов
- голям по-голям, най-голям
- добър по-добър, най-добър
- зъл по-зъл, най-зъл

naji-/ НАИ- + comparativus

novějъ новѣи, nověje

bezъ **novějъš-a-jego**

kъ **novějъš-u-jemu**

o **novějъš-i-jemь**

съ **novějъš-emь-jimь** > **novějъš_(ь)ijimь** ↑

pl. m. **novějъše** (mōži)

novějъš-i-ja (duša)

bezъ **novějъš-ę-ję**

kъ **novějъš-i-ji**

novějъš-ǫ-jǫ

o **novějъš-i-ji**

съ **novějъš-ejǫ-(je)-jǫ** > **novějъšejǫ**

dražъ dražijъ (mōž), draže (poíe)

bezъ **dražъš-a-jego**

kъ **dražъš-u-jemu**

o **dražъš-i-jemь**

съ **dražъš-emь-jimь** > **dražъš_(ь)ijimь** ↑

pl. m. **dražъše** (mōži)

dražъš-i-ja (duša)

bezъ **dražъš-ę-ję**

kъ **dražъš-i-ji**

dražъš-ǫ-jǫ

o **dražъš-i-ji**

съ **dražъš-ejǫ-(je)-jǫ** > **dražъšejǫ**

- **Rod:** v č. sjednocené tvary na -(ej)ší původem f., v r. podle n. (дороже)
v pol. uměle: droższy – droższa – droższe; drożsi – droższe
v s./ch.: mlađi, mlađa, mlađe...
- **Deklinace** liší se od pozitivní v:
 - N sg. f. duš**a**, j**a**, pěš**a**... ALE nověj**š**í
 - N pl. m. m**o**ž**i**, j**i**, pěš**i**... ALE nověj**š**e
- **Analogie** L/I sg. m. a n. o/sъ nověj**š**ijimь
- **Totožná deklinace komparativ a činných participií**
- **Elativ** - homonymní s komparativem, ale bez významu stupňování:
starsi žena, muž silně**š**í postavy, tmav**š**í pleti

TVOŘTE KOMPARATIV

draž

sladk

širok

glup

bohat

such

modr

mžg

mekk

grěšbn (?)

ostr

dalek

mlad

bohat

Utvořte atematickým (krátkým) způsobem 2. stupeň ve jmenném tvaru ve všech rodech:

chud-ъ m. _____ f. _____ n. _____

sladъ-kъ m. _____ f. _____ n. _____

„vys-ok-ъ“ m. f. n.

„slěp-ъ“ m. f. n.

„bogat-ъ“ m. f. n.

Utvořte tematickým (delším) způsobem 2. stupeň ve jmenném tvaru ve všech rodech:

strog-ъ m. _____ f. _____ n. _____

drag-ъ m. _____ f. _____ n. _____

krěpъ-kъ m. _____ f. _____ n. _____

star-ъ m. _____ f. _____ n. _____

Utvořte složený D. a L. sg. a pl. m. od adjektiva *mladъ*

Utvořte složený G. a a. sg. a pl. f. od adjektiva *pěša*

Utvořte složený I. sg. m. a f. od adjektiva *milъ*

Utvořte složený I. pl. m. a f. od adjektiva *dobrъ*

Utvořte složený N. pl. a du. m., f., n. od adjektiva *glupъ*